

INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR BOLALAR IQTIDOR DARAJASINI YUKSALTIRISHNING MUHIM OMILIDIR

M.Isroilova

ADU Psixologiya ta'lim yo'nalishi

1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada, Iqtidorli bolalar psixodiagnostikasi, ijtimoiylashuvi, ijodiy qirralarini namoyon bo'lishi omillariga aloxida e'tibor qaratilgan. Iqtidor ko'pchilik o'qituvchilar, ota-onalar uchun hali to'la tushunib yetilmagan tushunchalar xaqida bayon qilingan. Iqtidor har bir insonga ota-onadan bevosita o'tadi va ular instinktlar, tug'ma layoqatlar tariqasida ijtimoiy munosabat va faoliyat jarayonida namoyon bo'lishi izoxlangan.

Kalit so'zlar: Iqtidorli bola, o'qitish uslublari, bilim va ko'nikma, innovatsion metodlar, pedagogik texnologiyalar, psixodiagnostikasi, ijtimoiylashuvi.

Zamonaviy ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish turli pedagogik yangiliklarni yaratish, qabul qilish, baholash, o'zlashtirish va amalda tatbiq etish, ta'lim sohasida o'quvchilar iqtidorini va qobiliyatlarini rivojlantirish imkonini beruvchi muxim omillardan biridir. CHunonchi ta'lim ,o'qituvchi va o'quvchilarning aqliy mehnati, faollik va ijodiy fikrlashidan iborat bo'lgan ko'pqirrali va murakkab jarayon hisoblanadi. Dars samaradorligini oshirish ta'lim-tarbiya jarayonini ilmiy asosda yo'lga qo'yish va yangi pedagogik texnologiyalarni amalda qo'llash bolalarda va o'smirlarda iqtidor darajasini yuksaltirish bilan uzviy bog'liq. Bu o'rinda darslarda noanaviy uslublarlan keng foydalanish, tabaqalashgan xolda o'qitish, iqtidorli bolalarning ijtimoiy faollik darajasini yuksaltirish -zamonaviy psixologiya fani oldida turgan dolzarb vazifalardan biriga aylanib bormoqda. Iqtidorli bolalar psixodiagnostikasi, ijtimoiylashuvi, ijodiy qirralarini namoyon bo'lishi omillariga aloxida e'tibor qaratilmoqda. Iqtidor ko'pchilik o'qituvchilar, ota-onalar uchun hali to'la tushunib yetilmagan tushuncha bo'lib qolmoqda "Iqtidorli bola bilan qanday munosabatda bo'lish kerak?" Iqtidor tabiatning kamyob tuxfasimi yoki ijtimoiy xarakterga ega bo'lgan voqelikmi? Bu kabi savollarga to'g'ri va aniq javoblarning topilishi jamiyatimizning ertangi kuni bo'lgan barkamol avlod ta'lim tarbiyasida kechiktirib bo'lmaydigan dolzarb vazifalar sarasiga kiradi Iqtidorli bolalar to'g'risida g'amxo'rlik bu ertangi fan madaniyat.ijtimoiy soxa,jamiyat taraqqiyoti to'g'risida g'amxo'rlikdir.

Psixologiyada iqtidor va qobiliyatni bilim yoki ma'lumotga tenglashtirilmaydi. Kishining muayyan bir xildagi qobiliyati va iste'dod darajasi uning ma'lum sohada bilim va ko'nikma hosil qilish tezligi darajasi bilan belgilanadi. SHuningdek, qobiliyat

amalda qo'llay olish va ijodiyotda undan foydalana bilishda ham ko'rinadi. Respublikamizda iqtidorli bolalarni qo'llab-quvvatlash, ularning iqtidorini namoyon bo'lishi va rivojlanishi ta'minlovchi qator davlat dasturlari ishlab chiqilgan, turli konkurslar, viktorinalar, fanlar bo'yicha olimpiadalar tez-tez o'tkazilib turiladi.

Iqtidorli bolalar psixologiyasi muammosi bo'yicha psixologlar Dj.Gilford, P.Torrens, F.Barron, K.Taylor, Dj.Kerrol, B.Blum iqtidorli bolalar ta'lim xususiyatlari bo'yicha J.Bryuno.rus psixologlari Matyushkin.A.M., SHumakova N.B. CHistyakova.G.D Yurkevich.V.S shug'ullanganlar. O'zbek psixolog olimlaridan, P.I.Ivanov, M.Vohidov, M.G.Davletshin, E.G'oziev, R.Gaynutdinov, B.Qodirov, R.Sunnatova, A.Jabborov va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarida iqtidorli bolalar ijtimoiy psixologik xususiyatlari va ijtimoiy adaptatsiya omillari o'rganilgan. Bu tadqiqotlar natijalari hozirgi kunda ham o'zining ahamiyatini saqlab qolmoqda.

- Iqtidor har bir insonga ota-onadan bevosita o'tadi va ular instinktlar, tug'ma layoqatlar tariqasida ijtimoiy munosabat va faoliyat jarayonida namoyon bo'ladi. Bolalarda iqtidorning namoyon bo'lish xususiyatlari quyidagilarni tashkil qiladi;
- Yorqin hayoliy obrazlarning mavjudligi ularda mavjud bo'lmagan yorqin va boy fantastikaga asoslangan do'stlar qaxramonlar obrazini yaratadi. Oradan ko'p yillar o'tganidan so'ng ham ularning ayrimlarining hayotida ijodiyot va bunyodkorlik elementlari xususiyatlari saqlanib qoladi.
- Iqtidorli bolalar uchun xavfli oqibatlarini xayol qilishi natijasida ortirilgan qo'rquv xarakterlidir. Ular xaddan ziyod xissiyotlarga beruluvchan sabrsiz, turg'un emasdir.
- Iqtidorli bolalarda haqiqat g'alabasiga yetishishga kuchli istak mavjuddir.
- Bolalikda egotsentrizm iqtidorli bolalarda boshqa bolalardan farq qilmaydi.

Ayrim xollarda bolaning o'ziga past berishi natijasida o'zini negativ idrok etganligi oqibatida, tengdoshlari bilan shaxslararo munosabatlarda qiyinchiliklar uchraydi.

O'qitish uslublaridagi noana'aviy yondoshuv bolalarni mustaqil va ijodiy fikrlarini rivojlantirish, bilim olish, jarayoniga nisbatan ijobiy motivatsiyani shakllantirish. ta'lim samaradorligi ta'minlovchi omillaridan biri sanaladi. Iqtidorli bolalardagi bilish jarayonlarining rivojlanishi, tengdoshlariga nisbatan ilgari ketadi. Ular bir necha jarayon ustidan bir vaqtning o'zida tadqiqotlar o'tkazishga qobiliyatlidir. Atrofni faol o'rganishga qiziqadilar. Ulardagi bu xususiyatlarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish zarurdir. Ayrim o'qituvchilarda "iqtidorli bola yordamga muxtoj emas", degan xato fikr mavjud. O'qituvchi shaxsining bola shaxsini shakllanishidagi ahamiyati ta'limning hamma ko'rinishlarida yetakchi ahamiyatga

egadir. Iqtidorli bolalar bilan ta'lim-tarbiya ishlarini olib borishda, bolaning psixologik xususiyatlari, iqtidor turi, darajasini o'rganish va rivojlanitirish, iqtidorli bolaning ijtimoiy adaptatsiya xususiyatlariga alohida e'tiborni qaratish zarur. Psixologlar fikricha, iqtidorli bolalar bilan o'z fanini chuqur biladigan, bola qiziqishlari va ijodiyotini qo'llab- quvvatlash, yaqin emotsional munosabatlarni o'rnatishga qobiliyatli o'qituvchilarning ishlashlari maqsadga muvofiqdir. Bu esa iqtidorli bolalar bilan ta'lim tarbiya ishlarini olib boruvchi pedagog mutaxassislar tayyorlashga jiddiy e'tiborni qaratishni lozimligini taqozo etadi. Iqtidorli bolalar bilan ishlashda ta'limning individual dasturlar asosida, o'tkazilishi maqsadga muvofiq bo'lib, mashg'ulot davomida bolaning o'zi faollik ko'rsatishiga imkon berish zarur. Mavzuni o'zlashtirishda bolalarning mavzu bo'yicha muammoli vaziyat va muammoli masalalarni yechishning turli usullardan keng foydalanishlari, ulardagi mustaqil fikrlash, muammoni hal etishning yangi usullarini qidirib topish, o'z qobiliyatlariga va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchini ortiradi. Iqtidorli bolalarning shaxs xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ta'lim jarayonida ayrim muammolar ham uchrab turadi. Leta Xollinguort tadqiqotlari iqtidorli bolalar oldida turgan quyidagi muammolarni ko'rsatib o'tdi

1. **Maktabga nisbatan salbiy munosabat.** O'quv dasturlarining ular uchun zerikarli va qiziq emasligi. Xulqiy buzilishlar o'quv dasturini ularning qobiliyatlariga mos kelmasligi natijasida kelib chiqadi
2. **Qiziqarli o'yinlar.** Iqtidorli bolalarga ularning tengdoshlari qiziqadigan oddiy o'yinlar qiziqarli emas, ularga murakkab o'yinlar yoqadi. Natijada bu ularning boshqalardan begonalashuviga, o'z ichki dunyosiga g'arq bo'lishiga olib keladi.
3. **Konformlik.** Iqtidorli bolalar standart talablarni inkor etadilar komformlik xususiyati ular uchun emas. Ayniqsa bu talablar ularning qiziqishlariga mos kelmasa.
4. **Falsafiy muloxazalarga berilish.** Iqtidorli bolalar uchun xayot va o'lim muammosiga berilish, diniy e'tiqodlarga o'limdan keyingi hayot, hayot mazmuni kabi falsafiy muammolarga berilish xosdir.
5. **Intelektual va jismoniy rivojlanish o'rtasidagi nomutanosiblik** Iqtidorli bolalar ko'p xollarda o'zidan katta yoshdagi bolalar bilan muloqot qiladilar, shuning uchun ularda lider bo'lish imkoniyati kam.
6. **Taraqqiyotga intilish** iqtidorli bolalar uchun taraqqiy etish, rivojlanish uchun ichki intilish mavjud. Bundan o'zidan qoniqmaslik va o'ziga past baxo berish kelib chiqadi
7. **Kattalar diqqat e'tiboriga extiyoj.** Bilishga intilish tufayli iqtidorli bolalarga ota- onalar va o'qituvchilar tomonidan boshqalarga nisbatan ko'proq e'tibor beradilar. Bu holat boshqalar bilan munosabatlarida turli muammolarni keltirib chiqaradi. Ayrim vaqtlarda iqtidorli bolalar o'zidan intellektual rivojlanishda pastroq

turganlarga nisbatan salbiy munosabatda bo'ladilar. Atrofdagilarni o'zlarining tanqid mensimasligi bilan itaradilar.

Ta'limda o'qitishning innovatsion metodlarini joriy etilishi, bolada tarkib topayotgan iqtidorni yorqinroq ko'rinishga boshlashiga, o'z iqtidorini rivojlantirish, o'z ustida ishlash ehtiyojini shakllanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Matyushkin A.M., Yakovleva E.L. Iqtidorli o'qituvchi [Matn] / A.M. Matyushkin, E.L. Yakovleva. M., 1991 yil.
2. Molokov D.S. Iqtidorli bolalar bilan chet elda ishlash uchun o'qituvchilarni tayyorlash / Elektron resurs. Kirish tartibi: [<http://www.eaic-dar.ru/stati/Statya6.html>]
3. Maktabdagi iqtidorli bolalar (ish tajribasidan) // "Maktabdagi o'qituvchi" №3, 2010 yil // Elektron manba. Kirish tartibi: [http://intellektsystem.ru/articles_1_71.html]
4. Iqtidorli bolalar muammolari va ularni ijtimoiy-pedagogik faoliyat doirasida hal qilish yo'llari // Elektron manba. Kirish tartibi: [<http://www.kursx.ru/psy86.html>].